

ROKASGRĀMATA

**KĀ PĀRSTĀVĒT SAVAS
INTERESES NACIONĀLAJĀ
UN PAŠVALDĪBU LĪMENĪ**

RĪGA, 2023

Biedrība "Sabiedrība par atklātību – Delna" ir starptautiskās pretkorupcijas organizācijas Transparency International Latvijas nodaļa. Delna ir Latvijas vadošā nevalstiskā organizācija pretkorupcijas jomā. Delnas mērķis ir veidot atklātu, taisnīgu un demokrātisku sabiedrību, kas ir brīva no korupcijas politikā, valsts un privātajā sektorā, kā arī personu savstarpējās attiecībās.

Šī rokasgrāmata ir sagatavota ar Islandes, Lihtenšteinas un Norvēģijas atbalstu caur EEZ un Norvēģijas grantu programmu "Aktīvo iedzīvotāju fonds". Par rokasgrāmatas saturu atbild biedrība "Sabiedrība par atklātību – Delna".

Autori: biedrība „Sabiedrība par atklātību – Delna”

Pateicības: Vēlamies izteikt pateicību Valsts kancelejai un labas pārvaldības un pretkorupcijas ekspertei Inesei Voikai par atbalstu šīs rokasgrāmatas tapšanā.

Island
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Šo rokasgrāmatu bez maksas var lejuplādēt www.delna.lv.

© 2023 "Sabiedrība par atklātību – Delna". Visas tiesības paturētas. Daļēja vai pilnīga reproducēšana ir atļauta, ja tiek norādīta atsauce uz Delnu un, ja šāds daļēji vai pilnīgi reproducēts dokuments netiek pārdots vai iekļauts pārdotos darbos. Ja reprodukcijā tiek pielāgots vai mainīts oriģinālais saturs, jālūdz rakstveida atļauja Delnai.

Publicēts 2023. gada novembrī.

SATURS

IEVADS	1
KAS IR INTEREŠU PĀRSTĀVĪBA UN KĀ TĀ TIEK REGULĒTA LATVIJĀ?	2
KAS NAV INTEREŠU PĀRSTĀVĪBA?	3
KAS IR INTEREŠU PĀRSTĀVIS?	4
KAS IR PUBLISKS LĒMUMS?	5
KĀDI REĢISTRI TIKS IEVIESTI UN KĀPĒC?	6
KĀDI IR INTEREŠU PĀRSTĀVJA PIENĀKUMI?	7
NO KĀ ATTURĒTIES INTEREŠU PĀRSTĀVIM?	8
KĀ IESAISTĪTIES PAŠVALDĪBAS DZĪVĒ, NEESOT INTEREŠU PĀRSTĀVIM?	9
KONSULTATĪVĀS PADOMES UN KOMISIJAS	10
PUBLISKĀ APSPRIEŠANA	11
KOLEKTĪVAIS IESNIEGUMS	12
IEDZĪVOTĀJU PADOME	13
LĪDZDALĪBAS BUDŽETS	14
PAŠVALDĪBAS REFERENDUMS	15
SABIEDRĪBAS IESAISTE PAŠVALDĪBAS DARBĀ	16

IEVADS

Šīs rokasgrāmatas mērķis ir izskaidrot interešu pārstāvības procesu no interešu pārstāvja skatpunkta, interešu pārstāvju iesaistes iespējas lēmumu pieņemšanā, pienākumus un atbildību. Kā arī sniegt ieteikumus kā interešu pārstāvjiem rīkoties komunikācijā ar lēmumu pieņēmējiem un kā gūt ieskatu tajā, kādas intereses tiek pārstāvētas.

Interešu pārstāvība, par ko runājam šajā rokasgrāmatā, ir viens no sabiedrības līdzdalības veidiem un mehānisms, ar kuru konkrētas sabiedrības grupas, piemēram, pilsoniskās sabiedrības organizācijas, biznesa organizācijas, arodbiedrības, uzņēmumu pārstāvji uzrunā publiskās varas pārstāvjus, lai ietekmētu likumu un lēmumu pieņemšanu un sekmētu to, ka tiek pieņemti viņu interesēm saistošāki lēmumi.

Interešu pārstāvju ietekme var izpausties lēmumu pieņemšanas procesā, piemēram, sniedzot savus priekšlikumus un redzējumu par likumiem grozījumiem un to tvērumu, caur dienas kārtības veidošanu, sekmējot to, ka pie lēmumu pieņēmējiem nonāk interešu pārstāvjiem svarīgi jautājumi, kā arī, atstājot iespaidu uz ieinteresēto pušu domām un to, kā tie definē intereses. Interešu pārstāvība var notikt dažādās formās – no dalības sanāksmē, viedokļa sniegšanas rakstiski un tikšanās ar amatpersonu iestādē līdz sociālajām saiknēm, privātām sarunām kādā pieņemšanā, sarakstēm lietotņu grupās u.c..

Lai ikviens interešu pārstāvis varētu izsekot līdz tam, kā notiek interešu pārstāvības process un kādas intereses tiek pārstāvētas, kā arī laicīgi iesaistīties interešu pārstāvības procesā un paust savu nostāju sev būtiskā jautājumā biedrība "Sabiedrība par atklātību – Delna" (Delna) piedāvā šo rokasgrāmatu.

Apzinoties, ka ne visi iedzīvotāji ir interešu pārstāvji un iedzīvotājiem tuvākas ir pašvaldības, Delna šajā rokasgrāmatā, līdz ar interešu pārstāvības procesa regulējuma skaidrojumu, sniedz ieskatu un ieteikumus formālo sabiedrības līdzdalības rīku (dalība konsultatīvajās padomēs un komisijās, kolektīvais iesniegums, iedzīvotāju padomes, līdzdalības budžets, publiskā apspriešana) izmantošanā pašvaldību līmenī. Delna apzinās, ka gan interešu pārstāvība, gan sabiedrības līdzdalība sekmē publiskās varas pieņemto lēmumu atbilstību sabiedrības vajadzībām, publiskā sektora atklātību, godaprātu un atbildīgumu pieņemtajos lēmumos.

KAS IR INTEREŠU PĀRSTĀVĪBA UN KĀ TĀ TIEK REGULĒTA LATVIJĀ?

Starptautiskajā praksē, runājot par interešu pārstāvību velk paralēles ar lobēšanu un par pamatu izmanto Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) definīciju

“jebkura tieša vai netieša komunikācija ar publiskās pārvaldes amatpersonām, politikas lēmumu pieņēmējiem vai viņu pārstāvjiem ar mērķi ietekmēt publisko lēmumu pieņemšanu kādas organizētas grupas vārdā vai pārstāvniecībā”.

Latvijā terminu “lobēšana” neizmanto tā negatīvā lietojuma dēļ, kas radies vēsturiski, terminam tiekot sasaistītam ar politisku korupciju, ietekmīgu interešu grupu mēģinājumiem ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu privātās, nevis sabiedrības interesēs. Šī iemesla dēļ 13. Saeima atteicās no termina “lobēšana” tālākas lietošanas un 2022. gada 13. oktobrī pieņēma Interešu pārstāvības atklātības likumu (Likums). Likums stājās spēkā 2023. gada 1. janvārī un nosaka kārtību, kā Latvijā notiek interešu pārstāvība. Likuma mērķis ir nodrošināt gan interešu pārstāvības procesa atklātību, gan, kas ir īpaši svarīgi šīs rokasgrāmatas kontekstā – visiem interešu pārstāvjiem godīgas un vienlīdzīgas iespējas iesaistīties interešu pārstāvībā un paust savas intereses sevis interesējošā jomā un veidā.

STARPTAUTISKĀ PRETKORUPCIJAS KUSTĪBA TRANSPARENCY INTERNATIONAL IR DEFINĒJUSI TRĪS PRINCĪPUS, KAS NOSAKA ATBILDĪGU INTEREŠU PĀRSTĀVĪBU:

ATKLĀTĪBA (TRANSPARENCY)

Sagaidām, ka interešu pārstāvji būs atklāti un patiesi savā komunikācijā ar lēmumu pieņēmējiem, sabiedrību un organizāciju, kuras intereses pārstāv. Lēmumu pieņēmēji patiesi atspoguļos tikšanās ar interešu pārstāvjiem – kas, kādas intereses ir pārstāvējis un kā tas ietekmējis pieņemto publisko lēmumu. Informācija būs publiski pieejama un izsekojama.

VIENLĪDZĪGA PIEKĻUVE INFORMĀCIJAI (EQUALITY OF ACCESS)

Iespēja dažādām sabiedrības grupām pārstāvēt savas intereses un paust viedokli par interesējošo jautājumu.

GODAPRĀTS (INTEGRITY)

Interešu pārstāvība, kas atbilst organizācijas, kura tiek pārstāvēta, interesēm, darbības mērķim, ētikas principiem (ētikas kodeksam) un Likumam. Savukārt, publiskās varas pārstāvji rīkojas atbilstoši savā nozarē apstiprinātajiem ētikas kodeksiem un seko likumiem “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonas darbībā” un Administratīvā procesa likumam.

Latvijas kontekstā abi termini “interesu pārstāvība” un “lobēšana” var tikt uzskatīti par savstarpēji aizvietojamiem. Taču reizē arī jāmin, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijas un aktīvie iedzīvotāji, kas pārstāv sabiedrības intereses, nereti izvairās saukt sevi par lobētājiem. Tādēļ 13. Saeima, izvēloties lietot terminu “interesu pārstāvība”, ir paplašinājusi to sabiedrības grupu spektru, kuras sevi var asociēt ar šo darbību.

Interešu pārstāvības definīcija Likumā:

“Jebkādu privātpersonas tiešu vai netiešu saziņu savās vai citu privātpersonu interesēs ar publiskās varas pārstāvi, lai ietekmētu publiska lēmuma ierosināšanu, izstrādi, pieņemšanu vai piemērošanu”.

ŠO SAZIŅU PAMATĀ INICIĒ INTEREŠU PĀRSTĀVIS UN VAR PAUST SAVAS INTERESES DAŽĀDOS VEIDOS:

- personiski runājot klātienē (piemēram, tikšanās, konference u.c.);
- sūtot vēstules, sarunājoties pa telefonu, tiešsaistes platformās, sarakstoties caur e-pastiem un sociālajiem tīkliem;
- sagatavojot konkrētus likumprojektus un/vai likumu grozījumus, kuru pieņemšanu vēlas panākt un ar tiem iepazīstinot publiskās varas pārstāvjus, ārpus formālajiem politikas veidošanas sabiedriskās līdzdalības pasākumiem (piemēram, dalības Saeimas komisijās, darba grupās, priekšlikumu iesūtīšanas, sabiedriskās apspriešanas u.c.).

Ar publiskās varas pārstāvi tiek saprasta ikviena amatpersona vai darbinieks, kurš pieņem lēmumus, ir ievēlēts, apstiprināts amatā vai nodarbināts Saeimā, valsts un pašvaldības iestādēs. Biežāk sastopamie publiskās varas pārstāvji ir Saeimas un pašvaldību deputāti, ministri, ministriju departamentu vadītāji, viņu vietnieki, pašvaldību izpilddirektori, dažādu valsts un pašvaldības iestāžu vadītāji, kā arī Ministru kabineta locekļa padomnieki un ārštata konsultatīvie darbinieki.

KAS NAV INTEREŠU PĀRSTĀVĪBA?

Likuma izpratnē par interešu pārstāvību netiek uztverta saziņa, kas notiek publiski, izmantojot elektroniskos plašsaziņas līdzekļus, preses izdevumus vai sociālos tīklus, kā arī piedalīšanās gājienos, sapulcēs vai piketos publiski vai iesnieguma iesniegšana pati par sevi. Kā arī tādas aktivitātes, kas ietvertas atsevišķu profesiju pienākumos, piemēram, ārpolitiskajā sektorā, diplomātiskajā dienestā strādājošo.

PIEMĒRI:

2023. gada 20. aprīlī piketā “Demokrātija ir daudz trauslāka nekā porcelāns” pilsoniskās sabiedrības organizācijas un visi, kam rūp Latvijas demokrātija, pulcējās pie Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM) protesta akcijā. Protesta dalībnieki pieprasīja VARAM ministram Mārim Sprindžukam (Apvienotais saraksts) atstādināt Ogres novada domes priekšsēdētāju Egilu Helmani (Nacionālā apvienība) – izvērtēt pēc būtības priekšsēdētāja E. Helmaņa darba tiesiskumu un atbilstību labas pārvaldības principiem, kā arī uzstāja, lai VARAM pārtrauc Ogres mēra izrēķināšanos ar Ogres Vēstures un mākslas muzeja darbiniekiem.

Rīgas domes deputāts un bijušais mērs Mārtiņš Staķis kopš ievēlēšanas ir bijis aktīvs sociālo tīklu lietotājs, sevišķi sociālās saziņas vietnes „X”, ko daudzi joprojām labāk pazīst pēc vecā nosaukuma „Twitter”. M. Staķis saziņas vietnē skaidro savu politisko nostāju, pieņemtos publiskos lēmumus, darbu Rīgas domē, kā arī noskaidro rīdzinieku viedokli par dažādiem Rīgas domes kompetencē esošiem jautājumiem. Rīdzinieki izmanto deputāta pieejamību sociālajos tīklos, lai informētu viņu par dažādām Rīgas domes un tās padotībā esošo iestāžu neizdarībām, iespējams prettiesisku rīcību, sniegto pakalpojumu kvalitāti un citiem pilsētniekiem aktuāliem jautājumiem.

Likuma izpratnē šie nav interešu pārstāvības gadījumi.

KAS IR INTEREŠU PĀRSTĀVIS?

Galvenās interešu pārstāvju grupas ir uzņēmējdarbības vides pārstāvji, pilsoniskās sabiedrības pārstāvji vai citas sabiedriskā labuma organizācijas, kā arī uzņēmumi, kas pārstāv konkrētu klientu intereses.

DEFINĪCIJA:

“Interesu pārstāvis ir jebkura privātpersona, kas pārstāv savu ideju komunikācijā ar lēmumu pieņēmējiem un cenšas ietekmēt publiskā lēmuma pieņemšanu par labu savai idejai.”

Latvija ir izvēlējusies interešu pārstāvja definīcijā iekļaut plašas sabiedrības grupas, nenodalot profesionālos, komerciālos un ekonomiskos interešu pārstāvjus no sabiedriskā labuma, pilsoniskās sabiedrības organizācijām un atsevišķiem indivīdiem. Šādi likums uzsver, ka ikvienai sabiedrības grupai ir likumīgas intereses pārstāvēt savu viedokli un ir tiesības tikt uzklautam lēmumu un likumu pieņemšanā. Lēmumu pieņēmējiem tā ir atbildība samērot pārstāvētās intereses valsts labklājības vārdā gan nacionālā, gan reģionālā līmenī.

PAR INTEREŠU PĀRSTĀVJIEM VISBIEŽĀK KĻŪST:

- personas un organizācijas, kas pārstāv uzņēmējdarbības nozares,
- tirdzniecības asociācijas,
- arodbiedrības,
- pilsoniskās sabiedrības organizācijas,
- sabiedrisko attiecību aģentūras un profesionāļi,
- juridisku pakalpojumu sniedzēji, zvērinātu advokātu biroji un privāti uzņēmumi.

Arī Delna, būdama pilsoniskās sabiedrības organizācija, sauc sevi par interešu pārstāvi un komunikācijā ar lēmumu pieņēmējiem cenšas ietekmēt publisko lēmumu pieņemšanu.

2023. gada 6. jūnijā Delnas direktore Inese Tauriņa, interešu aizstāvības un projektu vadītāja Agnija Birule un pētnieks Olafs Grigus tikās ar 14. Saeimas frakcijas “PROGRESĪVIE” deputātiem Skaidrīti Ābramu, Andri Šuvajevu un Leilu Rasimu. Tiekoties ar deputātiem pārrunājām likumprojekta “Grozījumi Saeimas kārtības rullī (267/Lp14)” izskatīšanu Saeimā un priekšlikumu uz pirmo lasījumu, kuri jāiesniedz līdz 2023. gada 2. oktobrim, iespējamo tvērumu un konkrētas redakcijas.

Delna šajā gadījumā rīkojās, kā interešu pārstāvis, uzrunāja Saeimas deputātus, nosūtot uz frakcijas e-pastu vēstuli ar aicinājumu tikties un piedāvāja tikšanās tēmu, tiktoties ar deputātiem norādīja uz savām interesēm – korupcijas mazināšana, labas pārvaldības un tiesiskuma veicināšana minētajā likumprojektā.

KAS IR PUBLISKS LĒMUMS?

Publisku lēmumu definē kā normatīvo aktu, politikas plānošanas dokumentu, politisku lēmumu un administratīvo aktu, kuru izdot politiskas amatpersonas.

PUBLISKA LĒMUMA DAŽI PIEMĒRI:

- Saeimas pieņemtie likumi,
- Ministru kabineta noteikumi,
- Ministru kabineta rīkojumi,
- pašvaldību saistošie noteikumi,
- Saeimas, Valsts prezidenta, Ministru kabineta un pašvaldības domes politiskie lēmumi, paziņojumi, amatpersonu ievēlēšana
- un citi.

Interesu pārstāvība demokrātiskā valstī spēlē nozīmīgu lomu un no tās nav jābaidās. Tikai uzklusot interešu pārstāvjus, publiskās varas pārstāvis, gūst plašāku ieskatu kādā jautājumā un tas var būt būtiski, lai pēc tam varētu pieņemt publiskos lēmumus, kuri labvēlīgi ietekmētu pēc iespējas plašāku sabiedrības daļu.

KĀDI REĢISTRI TIKS IEVIESTI UN KĀPĒC?

Likums nosaka, ka būs divi reģistri, kuros tiks publicētas ziņas par interešu pārstāvjiem un interešu pārstāvības aktivitātēm.

Interešu pārstāvības reģistrs, kurā reģistrēsies interešu pārstāvji. Reģistru vedīs Uzņēmumu reģistrs, būs spēkā no 2025. gada 1. septembra.

Līdz ko būs interešu pārstāvības reģistrs, katrs interešu pārstāvis saņems sev unikālu identifikācijas numuru, kuru nosauks publiskās varas pārstāvim, uzsākot saziņu, un publiskās varas pārstāvis pēc šī identifikācijas numura varēs pārliecināties par interešu pārstāvja interesēm, kuras viņš pārstāv.

Interešu pārstāvības deklarēšanas sistēma, kurā publiskās varas pārstāvji publicēs ziņas par tikšanās reizēm un sanāksmēm ar interešu pārstāvjiem, norādot vismaz datumu, saziņas formu, dalībniekus un apspriestos jautājumus, kā vārdā tiek veikta interešu pārstāvība, kā arī ziņas par tikšanās protokolu. Publicēšanas kārtību noteiks Ministru kabinets un izstrādās speciālus noteikumus.

Lai arī interešu pārstāvji informāciju sistēmā neievadīs, katra interešu pārstāvja nerakstīts pienākums ir sekot līdzi tam, kā informāciju par veiktajām pārstāvības aktivitātēm atspoguļo publiskās varas pārstāvis un vai tā tiek publicēta 2 nedēļas pēc notikušās aktivitātes. Ja tikšanās vienlaicīgi notiks ar vairākiem publiskās varas pārstāvjiem, informāciju publicēs tas, kurš ir bijis aktivitātes organizētājs.

SVARĪGI:

Virkne sabiedrības līdzdalības aspektu Latvijā ir tikuši regulēti jau līdz Likuma pieņemšanai. Likums neparedz tādu ziņu publicēšanu sistēmā, kas skar sanāksmes, kur, lai gan tiek veikta interešu pārstāvība, tās ir izveidotas uz normatīva akta vai cita tiesību akta pamata un to norise tiek fiksēta protokolā vai videoierakstā (piemēram, Saeimas komisiju vai pašvaldību komiteju sanāksmes, Saeimas un domju sēdes). Par šīm interešu pārstāvības aktivitātēm interešu pārstāvības reģistrā uzzināt nevarēs.

Ar šīm prasībām esam ceļā uz atklātu un godīgu interešu pārstāvju saziņu ar lēmumu pieņēmējiem, kur lēmumu pieņēmēji zina, kas ar viņiem runā un kādas intereses pārstāv, neizliekas par citām personām vai organizācijām, savukārt, interešu pārstāvji var redzēt, kas tiek ar lēmumu pieņēmējiem un par kādiem jautājumiem, interesēm runā.

Svarīgi ir apzināties, ka pieņemtie publiskie lēmumi ietekmē mūsu ikdienu, neatkarīgi no tā, vai esam par tiem zinājuši, interesējušies par tiem, atbalstījuši un cīnījušies par to pieņemšanu vai arī gluži pretēji neatbalstījuši to virzību. Abi reģistri var kalpot par informācijas avotu, lai labāk izprastu interešu pārstāvības procesu. Reģistri uzsāks darbu 2025. gada 1. septembrī.

KĀDI IR INTEREŠU PĀRSTĀVJA PIENĀKUMI?

Likuma 3. pants paredz, ka interešu pārstāvim, kurš vismaz 3 reizes 12 mēnešu laikā, būs veicis interešu pārstāvības aktivitātes, būs jāreģistrējas interešu pārstāvības reģistrā.

Arī tad, ja aktīvs iedzīvotājs savā vārdā un 12 mēnešu laikā ir, piemēram, nosūtījis priekšlikumu Saeimas deputātam, piedalījies kādas Saeimas komisijas sēdē, lai skaidrotu savu priekšlikumu, papildu tam ticies ar kādas pašvaldības deputātu pavisam citā jautājumā, tad tā jau ir sistemātiska interešu pārstāvība un aktīvajam iedzīvotājam ir nepieciešams reģistrēties kā interešu pārstāvim.

Reģistrācijas pieteikums būs jāiesniedz divu nedēļu laikā no dienas, kad interešu pārstāvis kvalificējas interešu pārstāvībai.

Interesu pārstāvības reģistrs vēl nedarbojas, tas darbosies no 2025. gada 1. septembra.

Lai arī interešu pārstāvības reģistrs vēl nedarbojas un interešu pārstāvji, kuri jau šobrīd veic sistēmiskas interešu pārstāvības aktivitātes, nevar reģistrēt sevi kā interešu pārstāvjus, Likums nosaka, ka interešu pārstāvjiem jau tagad ir pienākums:

- ➔ atturēties no nepatiesas informācijas sniegšanas;
- ➔ nemudināt publiskās varas pārstāvi pārkāpt tiesību normas, kas tam ir saistošas;
- ➔ atturēties no pretēju interešu pārstāvēšanas saistībā ar vienu un to pašu publisku lēmumu un solīšanas, ka tas panāks konkrētu iestādes rīcību par labu pārstāvētajai idejai;
- ➔ ir jānodrošina, ka visa par sevi sniegtā informācija ir patiesa un nav maldinoša.

Piemēram, ja kādas biedrības darbinieks sazinās ar kādu lēmuma pieņēmēju par jautājumiem, ar kuriem, pārstāvot sabiedrības intereses saskaņā ar statūtiem strādā biedrība, tad šis darbinieks, kā interešu pārstāvis, informē par savu darba vietu – biedrību.

Ja interešu pārstāvību veic kāds aktīvs iedzīvotājs un aizstāv kādas neformālas sabiedrības grupas intereses, tad viņš to dara savās vai šīs grupas interesēs

un to ir pienākums atklāt publiskās varas pārstāvim, citādi viņš var atteikt saziņu.

Lai veiktu godprātīgu un atklātu interešu pārstāvību, katrai biedrībai, organizācijai ieteicams izstrādāt savas interešu pārstāvības vadlīnijas, kā arī ņemt vērā, ka ieteicams izstrādāt nozares ētikas kodeksus godprātīgai interešu pārstāvībai.

INTEREŠU PĀRSTĀVJIEM JAU TAGAD IR PIENĀKUMS ATTURĒTIES NO NEPATIESAS UN MALDINOŠAS INFORMĀCIJAS SNIEGŠANAS – NEĒTISKAS INTEREŠU PĀRSTĀVĪBAS

NEĒTISKAS INTEREŠU PĀRSTĀVĪBAS GADĪJUMS:

Eiropas Parlaments 2023. gada 12. jūlijā atbalstīja Dabas atjaunošanas regulas mīkstinātu versiju, kas paredz līdz 2030. gadam veikt atjaunošanas darbus vismaz 20% ES zemes un jūras teritoriju. Zemnieku saeima un 16 citas organizācijas, iestājoties pret ES Dabas atjaunošanas regulu, iesniedza vēstuli Eiropas Parlamenta deputātiem, taču daudzi no viņu sniegtajiem argumentiem vēstulē bija maldinoši. Piemēram, viņi argumentēja, ka regulas priekšlikums apdraud pārtikas ražošanu, jo Latvijā ir augsts organisko augšņu īpatsvars. Arguments balstās uz regulas projektā izvirzīto mērķi – līdz 2050. gadam vismaz 70% organisko augšņu, kas ir lauksaimnieciski izmantoti nosusināti kūdrāji, ieviest atjaunošanas pasākumus. Vēstulē maldinoši teikts, ka organiskās augsnes Latvijā veido 48% no lauksaimniecības zemēm. Apgalvojums par 48% iespējams ņemts no Latvijas Lauksaimniecības universitātes 2017. gada pētījuma, kur teikts, ka organiskās un potenciāli organiskās augsnes atrodamas vismaz 48% no kopējā saimniecību skaita. Taču tas nenozīmē, ka organiskās augsnes Latvijā veido 48% no lauksaimniecības zemēm, atsaucoties uz Zemkopības ministriju, lauksaimniecības platības ar organiskajām augsnēm Latvijā ir tikai 7%, turklāt ne visās no šīm platībām nāktos veikt atjaunošanas darbus.

Maldināšanas piemēri no vēstules ir izklāstīti ReBaltica rakstā.

NO KĀ ATTURĒTIES INTEREŠU PĀRSTĀVIM?

Atturēties no tādas interešu pārstāvības, kur publiskais lēmums ietekmē pozitīvi tikai kādas privātas un šauras, nevis sabiedrības intereses. Nereti šādu šauru interešu pārstāvību saista ar politisko korupciju, kas kropļo valsts funkcionēšanu.

Atturēties no saziņas ar publiskās varas pārstāvjiem, ar kuriem vieno neformālas saites, kas varētu būt izveidojušās iepriekšējo kontaktu laikā (kopīga atpūta, darba attiecības vai pat kukuļdošana). Šādu saziņu parasti cenšas noklusēt vai arī ierobežot citu ieinteresēto pušu līdzdalības iespējas par konkrēto jautājumu.

Politisko partiju pārstāvjiem ir jābūt piesardzīgiem, jo politiskās partijas var kļūt par instrumentu privātu, nevis sabiedrības interešu realizēšanai.

KĀ IESAISTĪTIES PAŠVALDĪBAS DZĪVĒ, NEESOT INTEREŠU PĀRSTĀVIM?

2023. gada 1. janvārī stājās spēkā jaunais Pašvaldību likums, paredzot un plašāk skaidrojot dažādus iedzīvotāju līdzdalības rīkus – dalība konsultatīvajās padomēs un komisijās, kolektīvais iesniegums, iedzīvotāju padomes, līdzdalības budžets, publiskā apspriešana. Delna ikdienā, komunicējot ar lēmumu pieņēmējiem pašvaldībās, pilsonisko sabiedrību, iedzīvotājiem un medijiem, ir kritiski apskatījusi šos pilsoniskās līdzdalības rīkus un skaidro, kādos gadījumos kuru rīku izmantot un kādu atgriezenisko saiti gaidīt no pašvaldības.

Iedzīvotājiem ir būtiski apzināties, ka jautājumi, kas nonāk pašvaldībā, piedaloties konsultatīvajās padomēs un komisijās, izmantojot kolektīvo iesniegumu, publisko apspriešanu un iedzīvotāju padomes, nav saistoši lēmumu pieņēmējiem, tomēr tie ir obligāti izskatāmi domes sēdē. Lēmumu pieņēmējiem tie palīdz apzināt iedzīvotāju vajadzības un reaģēt uz tām.

Izmantojot kolektīvo iesniegumu, mēs varam panākt, lai domes dienaskārtībā nonāk pašvaldības iedzīvotāju skatījumā būtiski jautājumi, kuriem nepieciešams risinājums, uzlabojumi. Līdz šim ar kolektīvā iesnieguma palīdzību tikuši aktualizēti dažādi jautājumi, piemēram, aicinājums neļaut kādas būves būvniecību, izveidot jaunu sabiedriskā transporta maršrutu pilsētā, rosināt pašvaldības ētikas kodeksa izstrādi u.c.

Ar publiskās apspriešanas palīdzību iedzīvotāji pauž viedokli par kādu vietējai kopienai svarīgu jautājumu un pašvaldībai tā ir iespēja noskaidrot sabiedrības viedokli jautājumos, kas skar sabiedrības intereses. Delna uzsver, ka dome var noteikt publiskajai apspriešanai nepieciešamo minimālo iedzīvotāju skaitu, un

šo iedzīvotāju skaitu, ja tāds ir noteikts, var atrast katras pašvaldības domes nolikumā.

Lai nodrošinātu regulāru sadarbību ar iedzīvotājiem, pašvaldība var izveidot iedzīvotāju padomi. Iedzīvotāju padome kalpo kā vietējo kopienu iedzīvotāju interešu pārstāvis un lielākoties iesaistās pašvaldības teritorijas attīstības jautājumos, veicinot iedzīvotāju savstarpējo sadarbību un saskaņotu rīcību kopējam labumam.

Savukārt, īstenojot līdzdalības budžetu un iesniedzot projektu idejas, iedzīvotāji var īstenot reālus pašvaldības teritorijas attīstības un labiekārtošanas projektus konkrēta budžeta ietvaros. Pašvaldībai ir pienākums divu gadu laikā īstenot tās līdzdalības budžeta idejas, kas ir guvušas lielāko sabiedrības atbalstu, vienlaikus atskaitoties sabiedrībai par paveikto. No 2025. gada pašvaldībām līdzdalības budžets ir obligāti jāīsteno un jāparedz tam pašvaldības budžetā līdzekļi, kuru apmērs ir noteikts Pašvaldību likumā.

! Kolektīvais iesniegums, līdzdalības budžets un iesaiste iedzīvotāju padomēs pašvaldību iedzīvotājiem ir pieejami jau no 16 gadu vecuma. Savukārt, publiskās apspriešanas no 18 gadu vecuma.

! Zinoša pilsoniskās līdzdalības rīku izmantošana viennozīmīgi sekmē pašvaldību atklātību un atvērtību iedzīvotājiem, sniegto pakalpojumu atbilstību iedzīvotāju vajadzībām, kā arī godaprātu un atbildīgu pieņemtajos lēmumos.

KONSULTATĪVĀS PADOMES UN KOMISIJAS

- Pašvaldība var izveidot, taču tas nav obligāti.
- Mērķis: iesaistīt sabiedrību atsevišķu pašvaldības funkciju vai uzdevumu pildīšanā.
- Būtiski, lai vismaz 50% no konsultatīvās padomes un komisijas locekļiem ir sabiedrības grupu, kurus skar konkrētais jautājums, pārstāvji. Sastāvā var būt arī domes deputāti.
- Par darbu konsultatīvajā padomē vai komisijā var noteikt atlīdzību.

PIEMĒRS:

Jaunatnes lietu konsultatīvā padome, Senioru konsultatīvā padome, Sporta lietu konsultatīvā padome.

PUBLISKĀ APSPRIEŠANA

- Pašvaldība rīko pēc **iedzīvotāju***, **iedzīvotāju padomes**, **domes** vai **domes priekšsēdētāja iniciatīvas**.
- Mērķis: veicināt iedzīvotāju līdzdalību vietējas nozīmes jautājumu lemsnā un ievērot iedzīvotāju intereses.
- Publiskās apspriešanas ilgums ir vismaz 30 dienas.
- Iedzīvotāji savu viedokli var izteikt mutvārdos vai rakstiski.
- Ja kādi viedokļi netiek ņemti vērā, domei ir pienākums norādīt to noraidīšanas iemeslus.
- Atkārtotu publisko apspriešanu var rīkot ne agrāk kā pēc gada.
- Publisko apspriešanu nerīko par:
 - pašvaldības budžetu,
 - pašvaldības pakalpojumu maksu,
 - nodokļu vai nodevu likmēm,
 - pašvaldības amatpersonu iecelšanu amatā un atbrīvošanu no tā,
 - pašvaldības iekšējās darba organizācijas jautājumiem,
 - jautājumiem, kas ir citu institūciju kompetencē.

*pašvaldība var noteikt minimālo iedzīvotāju skaitu, kāds nepieciešams šādai apspriešanai un tas ir meklējams pašvaldības nolikumā.

PIEMĒRS:

Pašvaldība ir izstrādājusi projektu ietves, apgaismojuma un skvēra izveidošanai pilsētas zaļajā teritorijā. Par šo projektu uzzina vietējās attīstības biedrības "Mums nav vienalga" aktīvisti un iniciē publisko apspriešanu (savācot nepieciešamo parakstu skaitu), lai paustu plašākas sabiedrības grupas viedokli par izstrādāto projektu un tā atbilstību iedzīvotāju vajadzībām. Pašvaldība aicina publiskās apspriešanas laikā sniegt ierosinājumus iespējamiem projekta uzlabojumiem.

KOLEKTĪVAIS IESNIEGUMS

- Pašvaldības dome kolektīvo iesniegumu izskata nākamajā kārtējā domes sēdē pēc saņemšanas.*
- Iesniedz Latvijas Republikas pilsoņi, kuri iesnieguma iesniegšanas dienā:
 - sasnieguši 16 gadu vecumu,
 - kuru dzīvesvieta ir deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā VAI
 - kuriem pieder likumā noteiktajā kārtībā reģistrēts nekustamais īpašums šajā teritorijā.
- Domes sēdē, kurā izskata kolektīvo iesniegumu, piedalās personas, kas pilnvarotas pārstāvēt iesniedzējus.
- Iesniedzēju skaits atkarīgs no pašvaldības iedzīvotāju skaita.

*pēc iesnieguma saņemšanas un pirms tā iekļaušanas domes sēdes darba kārtībā pašvaldība septiņu darbdienu laikā izvērtē tā atbilstību Pašvaldību likuma prasībām.

NOVADA PAŠVALDĪBA	VALSTSPILSĒTAS PAŠVALDĪBA	RĪGAS VALSTSPILSĒTAS PAŠVALDĪBA
→ līdz 15 000 iedzīvotāju – 100 iesniedzēju,	300 iesniedzēju	2000 iesniedzēju
→ no 15 000 līdz 30 000 iedzīvotāju – 200 iesniedzēju,		
→ vairāk nekā 30 000 iedzīvotāju – 300 iesniedzēju.		

PIEMĒRS:

Novada pašvaldībā ar 34 556 deklarētajiem iedzīvotājiem aktīvo iedzīvotāju grupa, kuru neapmierina pašvaldības komunikācija ar sabiedrību un padotībā esošajām iestādēm, izmantojot platformu manabalss.lv, savāc 324 iedzīvotāju parakstus. Grupas līderis iedzīvotāju vārdā, kuri ir parakstījušies, iesniedz kolektīvo iesniegumu pašvaldības domei ar lūgumu izstrādāt pašvaldībai savu ētikas kodeksu, kas būtu saistošs visiem domē nodarbinātajiem un noteiktu ētikas un morāles normas ikdienas darba pienākumu pildīšanā.

IEDZĪVOTĀJU PADOME

- Pašvaldība var izveidot, bet tas nav obligāti. Iedzīvotāji var ierosināt iedzīvotāju padomes izveidi.
- Mērķis: nodrošināt vietējo kopienu iedzīvotāju interešu pārstāvību un pašvaldības teritorijas attīstību, veicinot iedzīvotāju savstarpējo sadarbību un saskaņotu rīcību kopējam labumam.
- Padomes locekļi tiek ievēlēti no vietējās kopienas vidus. Par padomes locekli var būt:
 - fiziska persona no 16 gadu vecuma,
 - Latvijas Republikas pilsonis vai tāds Eiropas Savienības pilsonis, kurš nav Latvijas Republikas pilsonis, bet ir reģistrēts Fizisko personu reģistrā.
- Padomē nevar būt domes deputāti, pašvaldības izpilddirektors vai viņa vietnieks.
- Padomes locekļus ievēlē:
 - fiziskas personas no 16 gadu vecuma,
 - Latvijas Republikas pilsoņi vai tādi Eiropas Savienības pilsoņi, kuri nav Latvijas Republikas pilsoņi, bet ir reģistrēti Fizisko personu reģistrā.
- Padome skata jautājumus par un iesniedz par tiem lēmumprojektus:
 - pašvaldības administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību,
 - pašvaldības kultūras dzīvi un kultūras mantojuma saglabāšanu,
 - saimniecisko darbību pašvaldības administratīvajā teritorijā un tās atbalstu.

PIEMĒRS:

Zvejnieku novada iedzīvotāji no sava vidus ir ievēlējuši iedzīvotāju padomi, kurā darbojas visdažādākie cilvēki – vietējais uzņēmējs, pensionāru biedrības vadītāja, vietējās skolas skolotāja, jaunā māmiņa, kas pārvākusies uz dzīvi laukos no Rīgas, un 17 gadīgs jauniešis, kas vasarā novada jauniešiem organizē dažādus brīvā laika pavadīšanas pasākumus. Padomes locekļi regulāri tiek ar novada iedzīvotājiem, apzina to vajadzības un nodot tās tālāk pašvaldības administrācijai un domes deputātiem, sniedz viedokli par dažādiem pašvaldības kompetencē esošiem jautājumiem, kas skar teritorijas labiekārtošanu, kultūras un sociālo dzīvi, kā arī iedzīvotāju labklājību.

Iedzīvotāju padomes izveide un darbība parasti ir atrunāta iedzīvotāju padomes nolikumā, skat. piemēru Saldus novada iedzīvotāju padomes nolikums

<https://likumi.lv/ta/id/341591-saldus-novada-iedzivotaju-padomes-nolikums>

LĪDZDALĪBAS BUDŽETS

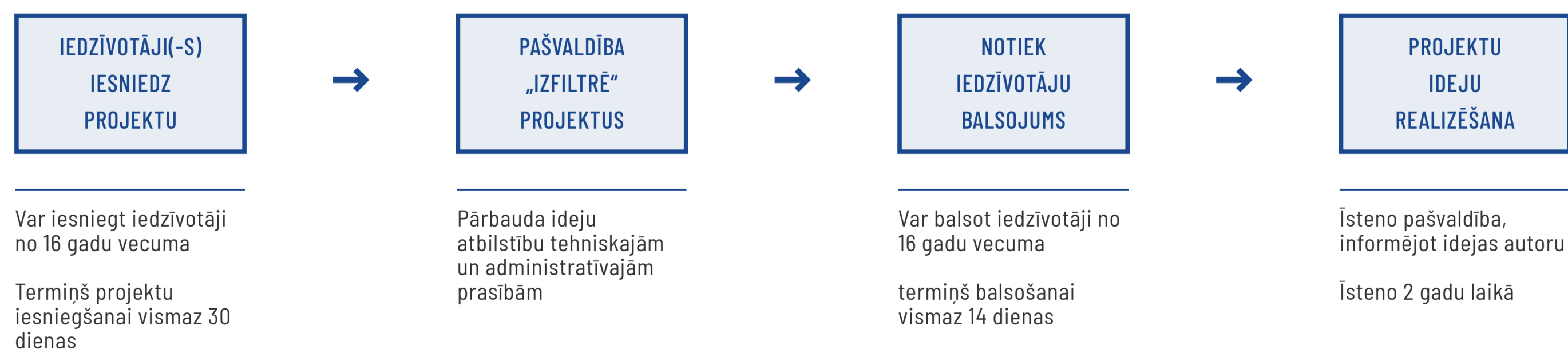
- Pašvaldībām obligāti jāievieš no 2025. gada. Pašvaldība paredz finansējumu, par kura izlietojumu lemj pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāji, iesniedzot projektu idejas.
- Mērķis: veicināt pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāju iesaisti teritorijas attīstības jautājumu izlemšanā.
- Projektu idejas var iesniegt:
 - fiziskas personas no 16 gadu vecuma VAI
 - biedrība vai nodibinājums, kurā nav pašvaldības dalības.
- Par projektu idejām tiek organizēts balsojums, kurā var piedalīties pašvaldības administratīvajā teritorijā deklarētas fiziskās personas no 16 gadu vecumu.
- Projekta īstenošanu pašvaldība uzsāk triju mēnešu laikā pēc projektu konkursa rezultātu paziņošanas un īsteno divu gadu laikā.

PIEMĒRS

Pašvaldība "Jaunā Zeme" izsludina līdzdalības budžeta konkursu un aicina iedzīvotājus iesniegt projektu idejas pašvaldības piederošās teritorijas ap bijušo rūpniecības rajonu attīstībai. Aktīvie dzīvotāji, vietējās pilsoniskās sabiedrības organizācijas ar neizsīkstošu enerģiju iesaistās iniciatīvu un iespējamo projekta ideju apzināšanā un attīstīšanā un iesniedz teritorijas attīstības projektus pašvaldībai. Projektu iesniedzēji visdažādākajos veidos uzrunā mazāk aktīvo sabiedrību, visus, kas ir vismaz 16 gadus veci, un stāsta par iesniegtajam projektu idejām, un mudina par tām balsot. Konkursā uzvar projektu idejas, kas ieguvušas vislielāko sabiedrības atbalstu, un pašvaldība apņemas tās īstenot.

Gulbenes novads ir ieviesis līdzdalības budžetu jau 2020. gadā. Līdz šim īstenotas tādas iedzīvotāju iniciatīvas kā Gulbenes skvēra labiekārtošana, vairāku rotaļu laukumu izveide Gulbenes pilsētā un novadā, daudzfunkcionālas estrādes būvniecība Lizumā, ielu apgaismojuma izbūve Tirzas pagastā (vairāk informācijas <https://balso.gulbene.lv/>).

LĪDZDALĪBAS BUDŽETA PROCESS PAŠVALDĪBĀ

PAŠVALDĪBAS REFERENDUMS*

→ Pašvaldības referendumu var rīkot par:

- pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju vai tās grozījumiem – divu mēnešu laikā pēc to apstiprināšanas,
- domes lēmumu, ar kuru pašvaldība ierosinājusi tādas jaunbūves būvniecību, kam piemērojama ietekmes uz vidi novērtējuma procedūra – mēneša laikā pēc attiecīgā domes lēmuma publicēšanas pašvaldības tīmekļvietnē,
- domes atlaišanu – nevar ierosināt gadu pēc domes sanāksšanas un gadu pirms domes pilnvaru beigām.

→ Mērķis: veicināt vietējās pašvaldības iedzīvotāju līdzdalību vietējās nozīmes jautājumu lemsnā.

→ Pašvaldība rīko referendumu, ja par tā ierosināšanu parakstījušies:

- Rīgā ne mazāk kā 10 procentu,
- pārējās pašvaldībās ne mazāk kā 15 procentu,
- jautājumā par domes atlaišanu ne mazāk kā 30 procentu no to iedzīvotāju skaita, kuri pēdējās domes vēlēšanās vēlēšanu dienā bija iekļauti attiecīgā vēlēšanu apgabala vēlētāju sarakstos.

KAS IEROSINA REFERENDUMU UN PIEDALĀS TAJĀ

Latvijas pilsonis un Eiropas Savienības pilsonis, kurš nav Latvijas pilsonis, bet ir reģistrēts Fizisko personu reģistrā.

Sasniedzis 18 gadu vecumu.

Dzīvesvieta ir reģistrēta VAI pieder reģistrēts nekustamais īpašums attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā.

→ Referendumam nodotais jautājums tiek atbalstīts, ja:

- piedalījusies ne mazāk kā viena trešdaļa no to balsotāju skaita, kuri pēdējās domes vēlēšanās vēlēšanu dienā bija iekļauti attiecīgā vēlēšanu apgabala vēlētāju sarakstos,
- vairāk nekā puse no pašvaldības referendumā piedalījušos balsotāju skaita nobalsojusi par jautājuma atbalstīšanu,
- jautājumā par domes atlaišanu – ja par domes atlaišanu nobalso vairākums balsotāju un vismaz divas trešdaļas no pēdējās domes vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita.

→ Pašvaldības referenduma rezultāts ir galējs un pašvaldībai saistošs.

PIEMĒRS

Pašvaldība "Jūras Zeme" novada teritorijā plāno būvēt atkritumu poligonu. Iedzīvotāji to nevēlas, tāpēc vāc parakstus par referendumu rīkošanu. Referendumā tiek uzdots jautājums "Vai pašvaldībai būvēt atkritumu poligonu tās teritorijā?" un referendumā balsojumā jāizvēlas tikai viena atbilde "Jā" vai "Nē".

*Atbilstoši Vietējo pašvaldību referendumu likumam, kas pieņemts 2022. gada 17. martā <https://likumi.lv/ta/id/331194>

SABIEDRĪBAS IESAISTE PAŠVALDĪBAS DARBĀ

IESAISTES VEIDS	KONSULTATĪVĀS PADOMES UN KOMISIJAS	PUBLISKĀ APMERĒŠANA	KOLEKTĪVAIS IESNIEGUMS	IEDZĪVOTĀJU PADOME	LĪDZDALĪBAS BUDŽETS	PAŠVALDĪBAS REFERENDUMS*
KAS IEROSINA?	Pašvaldība	iedzīvotāji, iedzīvotāju padome, dome vai domes priekšsēdētājs. ! Dome var noteikt minimālo iedzīvotāju skaitu, kas ir nepieciešams apspriešanai. Skat. pašvaldības nolikumu.	16 gadu vecumu sasniegušie Latvijas pilsoņi, kuri deklarēti vai kuriem pieder nekustamais īpašums pašvaldības teritorijā. ! Ierosinātāju jeb iesniedzēju skaits ir atkarīgs no pašvaldības iedzīvotāju skaita, skat. Pašvaldību likuma 56. pantu.	Pašvaldība, ņemot vērā iedzīvotāju interesi par šo iesaistes veidu.	Projektu idejas ierosina iedzīvotāji no 16 gadu vecuma vai biedrības un nodibinājumi, kuros nav pašvaldības dalības.	iedzīvotāji no 18 gadu vecuma. ! Rīgā ne mazāk kā 10 procentu, pārējās pašvaldībās ne mazāk kā 15 procentu, jautājumā par domes atļaušanu ne mazāk kā 30 procentu no pēdējās domes vēlēšanās balsstiesīgo iedzīvotāju skaita.
KAS PIEDALĀS?	iedzīvotāji, pilsoniskās sabiedrības pārstāvji, domes deputāti.	iedzīvotāji	16 gadus vecumu sasniegušie Latvijas pilsoņi, kuri deklarēti vai kuriem pieder nekustamais īpašums pašvaldības teritorijā.	Fiziskas personas no 16 gadu vecuma, Latvijas Republikas pilsoņi vai tādi Eiropas Savienības pilsoņi, kuri nav Latvijas Republikas pilsoņi, bet ir reģistrēti Fizisko personu reģistrā.	Fiziskas personas no 16 gadu vecuma, biedrības vai nodibinājumi, kuros nav pašvaldības dalības.	Latvijas pilsoņi no 18 gadu vecuma vai pilsoņi, kuru dzīvesvieta ir reģistrēta vai kuriem pieder nekustamais īpašums attiecīgās pašvaldības teritorijā.
KĀDAM MĒRĶIM PAREDZĒTS?	Sniegt pašvaldībai konsultatīvu atbalstu dažādos jautājumos. Piemēram, jaunatnes jomā, sociālajos u.c. jautājumos.	Noskaidrot sabiedrības viedokli jautājumos, kas skar sabiedrības intereses un par kuriem sabiedrība ir izrādījusi interesi un iniciatīvu.	Panākt sabiedrībai būtiska jautājuma aktualizēšanu un izskatīšanu pašvaldības domes sēdē. Noskaidrot domes interesi jautājuma tālākā izskatīšanā un risināšanā, kā arī noraidījuma iemeslus.	Ar padomes locekļu starpniecību nodrošināt iedzīvotāju tiešu, regulāru un nepārtrauktu iesaisti pašvaldības darbībā.	Iespēja iedzīvotājiem īstenot pašvaldības teritorijas attīstības un labiekārtošanas projektus, kuri guvuši lielāko sabiedrības atbalstu. Tiek piedāvātas īstenošanai idejas, paredzot tām konkrētu budžetu un realizāciju.	Lemt jautājumus par pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju vai tās grozījumiem, domes lēmumu, ar kuru pašvaldība ierosinājusi jaunbūves būvniecību, kam piemērojama ietekmes uz vidi novērtējuma procedūra, un par domes atļaušanu.
KĀDS IR IEGUVUMS?	Pašvaldība noskaidro padomes, komisijas locekļu viedokli dažādos pašvaldības kompetences jautājumos. NAV PAŠVALDĪBAI SAISTOŠI	iedzīvotāji pauž viedokli par kādu vietējai kopienai svarīgu jautājumu un pašvaldība par to ir informēta. NAV PAŠVALDĪBAI SAISTOŠI	Domes dienaskārtībā nonāk pašvaldības iedzīvotāju skatījumā būtiski jautājumi, kuriem nepieciešams risinājums, uzlabojumi utt. NAV PAŠVALDĪBAI SAISTOŠI	Iedzīvotāju padome var sniegt viedokli par iedzīvotāju vajadzībām un interesēm, kā arī sagatavot lēmumprojektus par tās kompetences jautājumiem. NAV PAŠVALDĪBAI SAISTOŠI	Pašvaldība īsteno projektu idejas, kas guvušas lielāko sabiedrības atbalstu divos gados un atskaitās sabiedrībai par paveikto. PAŠVALDĪBAI SAISTOŠI	! Referendumā pieņemtais lēmums pašvaldības domei ir saistošs un to nevar neievērot.

*Atbilstoši Vietējo pašvaldību referendumu likumam, kas pieņemts 2022. gada 17. martā (<https://likumi.lv/ta/id/331194>)

© 2023 Biedrība "Sabiedrība par atklātību – Delna".

Veru iela 6, Rīga, LV-1010, Latvija

+ 371 67285585

ti@delna.lv | www.delna.lv

